

אבסורד לדוגמא / נתן אלתרמן

1

ענין אחד מן הענינים שעלו על הפרק בדיון שנערך ב"בית ברל", בשבוע שעבר, הסעיר את רוחות "הלשכה המורחבת" של מפלגת-העבודה המאוחדת יותר משאר שאלות. לפי טיבו היה זה, לכאורה, ענין עקרוני, ואם תתקבל החלטה לגביו עשוי הדבר להיות חידוש רב-משמעות בחיינו הציבוריים. אך יותר מן הענין עצמו חשובים דרכי בירורו, רמתם ומהותם של הנימוקים, של ההנחות, של ההוכחות והתוכחות. כל אלה גרמו לכך שהדיון בסעיף זה נהפך לתמציה צרופה של טשטוש, של ערבוב דל-הגיזן ורב-דחפים ופחדים אמיתיים ומדומים, תמצית העשויה להעיד לא על עצמה ועל ענינה בלבד, אלא על הרבה יותר מזה.

הענין עצמו אולי אינו מסוג הדברים שראוי להעסיק בהם את הציבור הרחב, ביחוד מאחר שהבירור לא תם, כנראה, והוא עומד להימשך. כוונתי להתרסה החריפה והנמרצת שנשמעה באותו דיון, מפי אנשי צמרת מובהקים, כנגד זכותם של חברי מפלגת-העבודה לקחת חלק בתנועה למען ארץ-ישראל השלימה.

אלא שטעמה ונימוקה של התנגדות זו הם הקובעים, כאמור, את ערכה העקרוני. שכן התנגדות זו באה לא משום שמפלגת-העבודה קבעה עמדה בשאלת מהותה הרצויה של מפת הארץ, ולא ייתכן שחברי המפלגה יהיה קשורים לענין זה בתנועות אחרות. להיפך. בהמשך הדיון הודגש כי המפלגה אין לה עמדה בשאלות אלו וזה אחד הדברים הטעונים תיקון. התנגדות זו לא באה גם משום שמצע התנועה לארץ-ישראל השלימה סותר במשהו קווי-יסוד או הנחות או ערכי מורשת של מפלגת-העבודה או הציונות.

התנגדות זו לא באה גם משום שענין שלימות הארץ אינו נושא שראוי לחברים להגות בו ולקבוע עמדה כלפיו, או מפני ש"התנועה" נוצרה מתוך הלכי-רוח שמפלגת-העבודה צריכה לפסול אותם. לא. ההתנגדות להשתתפותם של חברי מפלגת-העבודה בתנועה למען ארץ-ישראל השלימה באה, לפי הנימוקים וההסברים שנשמעו, מסיבה אחת ויחידה: משום שבתנועה למען ארץ-ישראל השלימה משתתפים, בתוך השאר, אורי צבי גרינברג וד"ר ישראל אלדד (שייב).

טעמה של עמדה זו נתפרש בעיקר על-ידי גולדה מאיר שהקדישה לענין זה את רוב דבריה. לשבחה ייאמר שהיא הרחיבה את היריעה וכדי לשבר את האוזן שילבה בכך אפילו את משפט הרצח הידוע, שאיני מזהה אותו כאן במפורש כיוון שאף היא נמנעה מכל מכל שמות וכל סימני-היכר, וכל דבריה בנקודה זו היו דברי סחור-סחור של הימנעות מכל קטרוג מפורש, ועיקרם הוקעת ההסתה שבעקבותיה אירע מה שאירע. יש רק לקוות שהיא לא תידש לדין על דבריה אלה, שכן למעשה לא היתה בהם פגיעה באיש אלא רק אנחה כוללת על משהו שאינו מפורש ואינו מוגדר, ואם היתה בסגנון זה פגיעה במישהו, הרי דומה כי יותר מכל הוא עשוי לפגוע בנושא שהזכירה, שלא כך יש לדון בו, אם מחליטים להעלותו ברבים.

עם זאת היו בדבריה גם נקודות מפורשות יותר. היא קבעה כי שייב ראה לנגד עיניו רק הרס ופיצוצים ואי-אפשר לומר שהיה לו פרימאט לעם היהודי, למדינה היהודית, לבטחון העם היהודי, לחזון. "בימים שעמדנו נגד הבריטים היינו צריכים לעמוד נגד יהודים. את זה אי-אפשר לסלוח להם. אם יש לנו חשבון היסטורי עם אצ"ל ולח"י הרי זה לא משום שהיו חילוקי-דעות. זה בגלל העובדה שבזמן שעמדנו נגד הבריטים כפו עלינו גם מלחמה של יהודים מול יהודים".

דברים אלה של גולדה מאיר אני מביא לא כדי לומר שהם פסולים ואסור להשמיעם. יש נוטים למחוק כל פולמוסי עבר, אך הנני מודה ומתוודה כי תמיד יש בי הוקרה דווקא למי שאינו הופך כל פרקי תמול למשהו שעיקרו עיסה גדולה אחת של שבת-אחים-גם-יחד. סבורני אפילו כי אם יש חשבון היסטורי עם אצ"ל ולח"י הרי חשבון זה עיקרו, שלא כדעתה של גולדה מאיר, דווקא חילוקי-הדעות המהותיים, המוחשיים והעקרוניים, אשר אותה מלחמה של יהודים נגד יהודים היתה תוצאה שלהם ולא נוצרה יש מאין.

יכולני אפוא לקבל דבריה של גולדה מאיר ואף להעריכם לגופם. אך מרגע שאני ניגש למסקנה שהיא מסיקה מכך, איני יכול שלא לשים אל לב כי היא וחבריה החשובים ביותר נמצאים כיום יחד עם אנשי אצ"ל ולח"י בכל ההרכבים המדיניים והחברתיים האפשריים, החל מן ההסתדרות הציונית וממשלת הליכוד ועד להסתדרות העובדים ועד למשלחות פרלאמנטאריות לחו"ל ועד לוועדות-חקירה שונות מטעם הכנסת או הציבור ועד להופעות בבמות-ההסברה.

שיתוף זה הוא טבעי ונכון כיום, ולא מפני שחילוקי-הדעות לא היה בהם ממש, או מפני שהמישקע שהם השאירו הוא אפס ואין, אלא מפני ששני הצדדים מתגברים על מישקע זה למען בעיות חדשות שעלו על סדר-היום.

משום כך שעה שגולדה מאיר וחבריה חוזרים ומעלים מחדש כל אותם חילוקי-דעות וכל אותו מישקע דווקא לענין כה על-מפלגתי, ואפילו על-זמני, כמו ענין ארץ-ישראל השלימה שלאחר מלחמת ששת—

הימים, אני עומד ותוהה ושואל בנפשי מה היה אילו הודיע, למשל, ד"ר שייב בשעתו כי הוא מצטרף לאותה תנועה של "אזרחים תומכי אשכול" מלפני כמה שנים. האומנם היו גולדה מאיר וחבריה קובעים בחמת נפש, כי חברי מפא"י צריכים לנטוש תנועה זו מפני שד"ר שייב נמצא בה? על אף כל הרצון הטוב איני יכול להניח שכך היו מחליטים במקרה זה.

3

אין להימנע מלהזכיר עוד נקודה אחת. יומיים לאחר אותו דיון בבית ברל נערך בבית הנשיא בירושלים טקס מתן האות של לוחמי המדינה "לכל הארגונים שלחמו למען מדינת ישראל", ובתוכם גם אצ"ל וגם לח"י. שרי ממשלת ישראל גם הם קבלו עיטור זה ואני מניח, כי גולדה מאיר, אילו הוסיפה בשעה זו לכהן בממשלה, לא היתה מסרבת להשתתף בטקס רק משום שמנחם בגין השתתף בו או משום ששייב היה עשו להשתתף בו. היא היתה באה לטקס על אף אותו עבר שהוזכר בדבריה, והיא היתה עושה זאת יומיים לאחר שטענה בבית ברל כי בשם אותו עבר צריכים חברי מפלגתה לנטוש את תנועת ארץ-ישראל השלימה, הקשורה באותו עבר הרבה פחות מן הטקס בבית הנשיא.

4

הקטגור המפורש בדבריה של גולדה מאיר, וגם הנימוק המוחשי ביותר, היה זה שד"ר שייב "אומר לגרש את הערבים מן הארץ". ניסוח זה, שקשה להעלותו על הדעת אפילו מבחינה מעשית גרידא, מצד אפשרות הביצוע, הוכחש בבית ברל על-ידי אחד המשתתפים בדיון, צבי שילוח, אך להכחשה זו עונה גולדה מאיר כדברים האלה: "כך קראתי בעתון. אינני יודעת אם הוא (שייב) ייפה את כוחו של צבי שילוח להכחיש זאת. הוא (שייב) יודע לכתוב. הוא אינו אנאלפבית. אם יש לו מה להגיד הוא יגיד. הוא אומר: צריך לגרש את הערבים".

הגיונם המשונה של פסוקים אלה משתבץ יפה בכל הגיונה ורמתה של ההנמקה באותו דיון. התנועה למען ארץ-ישראל השלימה יש לה, כידוע, מצע-יסוד שבו נקבע היחס לשאלה הערבית בארץ-ישראל לפי קווי מגילת העצמאות, כלומר שוויון-זכויות מלא, אזרחי, תרבותי, דתי, משפטי בארץ-ישראל. גם אילו אמר ד"ר שייב כי יש "לגרש את הערבים מארץ-ישראל" היה אפשר להקשות, לכל היותר, מדוע אין חברי התנועה תובעים ממנו להסיק מסקנות מעמדתו ולפרוש מן התנועה. אך לדרוש מחברי מפלגת-העבודה לעזוב תנועה זו מפני שאחד מחבריה מביע דעה שאינה במצע ואינה בכל המוצהר והנכתב והנאמר על-ידי חברי תנועה זו במשך שנה וחצי, מאז מלחמת-שת-הימים עד היום – הוא, דומני, דבר שאיש לא היה מעלה על דעתו לדרשו משום גוף ציבורי שבעולם.

ולגופו של ענין. כשם שיש בתנועה למען ארץ-ישראל השלימה אנשים הדוגלים בהחזרת הפליטים לארץ-ישראל, כך יש בה שייב הסבור כי השאלה הערבית תיפתר על-ידי טראנספר. דעתי היא, למשל, כי פתרון זה, לבד מכל שאר הנימוקים שאפשר להעלות נגדו, הוא פתרון שייטכן רק במצב של יחסי-שלום אידיאליים בינינו ובין מדינות ערב שיסכימו לשתף עמנו פעולה במפעל גדול של העברת אוכלוסים ואם מטעם זה בלבד אין להביא פתרון זה בחשבון מציאותי כיום. דעתי היא כי ד"ר שייב צריך להימנע מלהביע דעה זו בכינוסים של התנועה, ואילו בהופעות אחרות עליו להדגיש (וכך הוא נוהג) שזו דעתו הפרטית. אך לעצם השאלה ברור כי אין לגזור אלם וחרם על דעה זו שהיתה נושא לוויכוחים לגיטימיים בתנועת-העבודה ובתנועה הציונית. בכתבי ברל כצנלסון, למשל, אני מוצא לענין זה דבר כלהלן, משנת 1943:

"ההיסטוריה של זמננו יודעת כמה טראנספרים המתקיימים בצורות שונות, רעות מאד וגם טובות למדי. הנה סידרה סס"ר טראנספר של מיליון גרמנים שהיו יושבים באיזור הוולגה והעבירה אותם למקומות מרוחקים למדי ולא שמענו שאלה הבזים לטראנספר יתקוממו כנגד המעשה הזה, אף-על-פי שיש להניח שאותו טראנספר לא נעשה מרצונם הטוב של המועברים. — איננו נוטלים לעצמנו שום זכויות לכוף יציאה על מישהו. זוהי הנחה ציונית יסודית. — אך אמרנו כי ייתכנו מצבים אשר יעשו העברת-אוכלוסים רצויה לשני הצדדים. — מיהו הסוציאליסט המעוניין לפסול מראש את עצם הרעיון הזה ולהכתימו כבלתי-הוגן: האם מרחביה לא נבנתה על-ידי טראנספר? — אלמלא טראנספרים רבים אלה לא היה השומר-הצעיר יושב היום לא במרחביה ולא במשמר-העמק ולא בשאר מקומות. — ואם מה שנעשה למען ישוב של השומר-הצעיר הוא מעשה הגון, מדוע לא יהיה הוגן כשהוא נעשה בקנה-מידה גדול יותר, לא רק בשביל השומר-הצעיר, כי אם כלל ישראל?"

5

אכן, הערעורים על השתתפות חברי מפלגת-העבודה בתנועה למען ארץ-ישראל השלימה התחילו נשמעים עת רבה לפני הופעתו של שייב ב"היכל התרבות", ובדיון של בית ברל נשמעו, בצד ההסברים של גולדה מאיר, גם נימוקים תמציתיים הרבה יותר, כגון זה שהביע אברהם עופר שקבע כי אורי צבי גרינברג ושייב הם פאשיסטים, וכשהביאו לפניו שמות אחרים של חברי התנועה, בתוכם שמות בני מהרשק ומשה טבנקין, קרא בשטף סערת-רוחו: גם הם...

אפשר לסלוח לאברהם עופר על שחמת הרגע הניעה אותו להרחיב כל-כך את מסגרת הפאשיזם, אך התשובה הנכונה להגדרה חד-משמעית זו שהוא הגיד את אצ"ג ואת שייב אינה בכך שמטיחים כנגדו שמות אחרים. לא נתווכח עמו כרגע, ורק נומר כי התפרצותו זו, התפרצות של חמת-צדקות קנאית, הא בהחלט משהו קרוב מאוד לפאשיזם רוחני ורק הגיחוך שבה נוטל ממנה את עוקצה.

בדברי בן-אהרון לא הוזכר אפילו ברמז טיב הרעיון הכולל של התנועה למען א"י השלימה וטיב הרכבה הרחב והכללי.

בן-אהרון טוען כי מפלגת-העבודה צריכה לקבוע מישנה פוליטית שחבריה יצטרכו להזדהות איתה ואז נחפש לנו בעלי-ברית. אך זו צריכה להיות מישנה "שאנחנו נהיה המחברים והאחראים עליה. כי אם מפלגה אינה יכולה לתת תשובה לחברים למאויים הפוליטיים שלהם והם צריכים לחפש את זה בכל מיני אגודות או תנועות בחוץ, הרי אין היא מקיימת את שליחותה".

דברים אלה מתעלמים רק מענין אחד בלבד. הם מתעלמים מטיבה המיוחדת, החד-פעמי, הלא-נשנה של הבעיה העומדת על סדר-היום. בעיה זו היא צומת לא-חוזר של מאבקי העם היהודי והציונות על ארץ-ישראל. ההכרעה בענין זה אינה כולה בידינו, אך בכל שנות נפתוליה וטיעוניה של הציונות בזירת האומות דיברו נציגיה לא בשם קווי-היסוד שאושרו במפלגה זו או אחרת, אלא בשם קווי תולדותיו ורצונו של העם היהודי. יכול העם שתהינה בו דעות שונות בענין זה, אך אם נוצר והתגבש מאליו, מדרך הטבע, גוף שבו נפגשים נציגי כל הגוונים הפוליטיים והרוחניים שבציבור, למען הבעיה העיקרית והקובעת הכלל, הרי זו תנועה הבאה להמחיש הנחות-יסוד של ישות יהודית כוללת, אשר בשמה דיברה הציונות תמיד ומכוחה נחלה את הישגיה. דבר זה הוא, דומני, בבחינת צורך-מה גם למדיניות הישראלית החיצונה שעה שעליה לעמוד בפני "לחצים" אמיתיים או מדומים. היא נכס והיא נימוק שהציונות לא ויתרה עליהם מעולם.

אותו אבסורד של פסילת תנועה כזאת רק מפני שד"ר שייב נמצא בתוכה (אורי צבי גרינברג, פאר שירת ישראל, נשר בהמשך הדיון, כדי שיהא נוח יותר להפחיד את הנאספים) הסתבר אמנם לרגעים לא כאבסורד גמור, שעה שאחד המשתתפים בדיון, ז. הרינג, דיבר בפירוש על הבחירות הבאות וטען כי "בבחירות הבאות תהיה מערכה מי ישלוט בארץ הזאת". למערכה על השלטון ועל דמות הישוב, "דרוש לנו שותף כמו מפ"ם. מפ"ם תקבל את ההכרעה שלנו, שייב לא יקבל".

אלה דברים גלויים באמת. המרתיע שבהם הוא שהתנועה לשלימות הארץ נתפסת כאן לא מצד הרעיון שהיא נושאת אלא מצד השפעתה המשוערת והמופרכת על מנין הקולות, והנצחון המקווה הוא לא נצחונה על אידיאה זו או זו למען פתרון לאומי זה או אחר, אלא נצחונה של מפלגת-העבודה המאוחדת וביתר דיוק – של משמרת מסויימת שבתוכה.

אינני יודע אם המשך הדיון בסעיף זה יצמיח החלטות. אם יוחלט לאסור על חברי מפלגת-העבודה להשתתף בתנועה למען ארץ-ישראל השלימה יהיה זה המשך טבעי של תהליך חסר-שחר שהחל לא בשבוע שעבר, אך ההחלטה לא תשנה הרבה מבחינת הערכת הדברים. הצרה היא שאין להאשים את בעלי הדעות הללו אפילו באדיקות ובדיכוי ובשלילת-חופש וכיוצא באלה. יש כאן משהו שונה מכל זה. יש כאן טשטוש הכושר לדון בדברים בלי רחש חישובים ולחש אנחות-צידקנות ופחדים והצצות לצדדים. יש הכל, פרט לעמידה אל מול פני הבעיה כמו שהיא.

תוך דבריה הביעה גולדה מאיר הזדעזעות מכמה וכמה תופעות. היא התריעה על הפרופסורים "המעמידים בסימן-שאלה מוסרי מה שכבשנו." "זה מזעזע", אמרה. כך גם לגבי נסיעתו של בני מהרשק "לארגן הפגנה ספונטאנית בחברון". לא ההפגנה היא נושא ערעורה, אלא נסיעתו בחבורה מסויימת. "לכאורה נוסעים בכביש אחד. אבל זה כל כך שונה שזה מזעזע".

כיוון שכך, לא נשנה אולי את מאזן הזעזועים אם נוסף כי גם אותו דיון שעמדנו עליו, על רמתו ונימוקיו, הוא ענין כמעט מזעזע.